

Twée grootvaders, twee oorlogsverledens

Door Johan Van Steen

Als je je stamboom aan het maken bent, dan wil je niet enkel de namen van je voorouders weten, maar ook wat ze zoal in hun leven gedaan hebben. Lang zoeken in archieven kan je een heleboel informatie geven over je voorouders. Eén van die archieven is het 'Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis', gevestigd in het Jubelpark nr.3 te Brussel. Aan de achterzijde van dit museum bevindt zich een 'Documentatiecentrum', waar je onder andere de legerdossiers kan vinden van soldaten uit de eerste wereldoorlog.

Zo zijn wij, ik en één van mijn zussen, de dossiers van onze beide grootvaders gaan raadplegen en aan de hand daarvan en van documenten die nog in familiebezit zijn, hebben wij hun loopbaan en vooral hun belevenissen tijdens de eerste wereldoorlog als soldaat min of meer kunnen reconstrueren. Ook zijn er enkele mondelinge overleveringen in opgenomen.

Jacobus Wilhelmus Van Steen

Jacobus Wilhelmus werd geboren te Oisterwijk (NL) op 5 november 1884 als zoon van Joannes Van Steen en Catharina Vermeer. De ouders hadden na zijn doopsel spijt dat ze hem niet als Joannes hadden ingeschreven en noemden hem daarom Jan, waardoor hij nooit bij zijn echte naam genoemd werd. Op 22 januari 1890 verhuisde Jan samen met zijn ouders en de andere leden van het gezin naar Poppel, het geboortedorp van zijn vader.

Na loting werd op 22 juni 1904 Jan ingeschreven op de militielijsten onder Lot n° 62 en werd hij toegewezen aan het '3e régiment de chasseurs à pied'. Op 12 oktober 1904 is hij opge-roepen voor zijn actieve dienst bij de Infanterie gelegen te Doornik. Zijn legerdienst duurde tot 29 september 1906 en werd slechts sporadisch onderbroken voor enkele dagen verlof. Op 29 september werd hij dus met onbeperkt verlof gestuurd naar Poppel. Daar wachtte hem niet veel vreugde, want nog geen drie maanden later, op 14 december 1906, overleed zijn vader. Op 11 juli 1907 werd hij nog éénmaal opgeroepen voor een militaire oefening. Daarna lezen we: '9 août: détaché au dépôt pour y déposer ses armes et effets et en congé illimité à Poppel', oftewel: op 9 augustus werd hij naar het depot gestuurd om er zijn wapens en andere spullen in te leveren en werd hij met onbeperkt verlof gestuurd. Wederom had hij niet veel geluk bij zijn thuiskomst, want zijn moeder overleed nog geen tien dagen later op 19 augustus 1907. Enkele jaren later, op 1 oktober 1912, werd hij bij de reserven ingedeeld.

Ondertussen was hij naar Ravels-Eel verhuisd, meer bepaald naar de Stadstraat waar hij boerenknecht werd bij de fam. Van den Borne. Op 31 maart 1913 huwde hij te Ravels-Eel Lucia Anna Dickens en ging hij boeren op de boerderij van zijn schoonouders. Nog geen jaar later, op 26 maart 1914, werd hun eerste kind, Anna Maria Joanna Van Steen, geboren. Lang heeft hun prille

huwelijksgeluk niet mogen duren, want op 1 augustus 1914 werd Jan gemobiliseerd en moest hij in Kontich zijn eenheid gaan vervoegen. Daar werd hij ingedeeld bij de Fortresse -dit zijn de troepen die tussen de forten lagen- en werd gelegerd in de buurt van Stabroek.

Op 4 augustus 1914 viel Duitsland België binnen. Al snel, rond 18 augustus, werd het voor de Belgen rondom Antwerpen duidelijk dat ze afgesloten dreigden te worden van de rest van het Belgische leger, en besloten ze zich terug te trekken binnen het bolwerk van forten rond Antwerpen. Tot driemaal toe deden het Belgische leger vanuit dit bolwerk aanvallen op de Duitse flanken. Die voortdurende aanvallen in hun flanken zette de Duitse legerleiding ertoe aan om komaf te maken met het Belgisch leger in en rondom Antwerpen. Op 27 september begon generaal Hans von Beseler met 120.000 soldaten aan het beleg van Antwerpen. Zijn zwaar geschut nam de forten onder vuur en reeds op 29 september moest het Belgisch leger het fort van Sint-Katelijne-Waver ontruimen. Het ene fort na het andere viel in Duitse handen en op 4 oktober moest het Belgische leger zich terugtrekken achter de Nete. Op 6 oktober werden de Belgische stellingen bij Lier doorbroken en stonden de Duitsers op het punt de Schelde over te steken nabij Dendermonde. De stad Antwerpen gaf zich over op 10 oktober.

Het groot deel van de Belgische bevelhebbers is nog kunnen ontkomen. De soldaten kregen als laatste opdracht alle munitie en wapens te vernietigen. Daarna was het ieder voor zich. Jan heeft zich toen samen met enkele strijdmakkers -Jan Heyns, voormalig postbode te Ravels, was één van hen- nog een dag verborgen gehouden, omdat ze bang waren om als deserteurs te worden aanschouwd, iets waarmee men in die tijd niet kon lachen. Jan had namelijk vlak voor het uitbreken van de oorlog de boerderij van zijn schoonouders overgenomen en was bang dat, als hij als deserteur zou worden beschouwd, alles verbeurd zou worden verklaard. Uiteindelijk werd de druk van het Duitse leger te groot en was het kiezen of delen: of Duits krijgsgevangenschap of Nederland invluchten. Jan Van Steen is toen bij Koewacht de grens met Nederland overgestoken. Volgens dat hij later aan zijn kinderen vertelde, werd de slagboom aan de Nederlandse grens geopend en werden er telkens honderd soldaten doorgelaten waarna de slagboom weer dicht ging. Daarna werd die groep van honderd man ontwapend en begeleid door één Nederlandse soldaat verder landinwaarts gebracht. De schattingen lopen uiteen, maar men is het erover eens dat meer dan 40 000 Belgische soldaten de Nederlandse grens zijn overgestoken. Alleen al in de periode rond 10 oktober staken 33.000 Belgische soldaten de grens over. Op 10 oktober 1914 werd hij in het Interneeringsdepôt Gaasterland geïnterneerd.

Interneeringsdepôt Gaasterland werd door de Nederlandse overheid opgericht om de Belgische militairen, in overeenstemming met de internationale afspraken vastgelegd tijdens de 2de Vredesconferentie van Den Haag in 1907, te ontwapenen en voor de duur van de oorlog te interneren. Gaasterland had vele voordelen. Nederland was bevreesd om in dit conflict betrokken te geraken en had het liefst geen Belgische soldaten dicht bij de Belgische grens, bang als ze waren dat die sabotagedaden zouden plegen op Belgisch grondgebied en alzo een mogelijke Duitse inval konden uitlokken. Een interneringskamp in het verre Friesland leek hun de beste oplossing. Een bijkomend voordeel was dat je van Gaasterland een soort eiland kon maken door de bruggen van Sloten, Woudsend, Galamadammen, Warns en Lemmer open te zetten. Zo werden vluchtpogingen ernstig bemoeilijkt.

Aanvankelijk bestond het kamp Gaasterland uit niet veel meer dan een inderhaast opgetrokken tentenkamp. Bijkomend onderdak vond men in de steenfabriek van Rijs en verder in de school en diverse schuren in het dorp Sondel. In de dorpen Nijemirdum, Oudemirdum en Bakhuizen

werd plaats gevonden bij particulieren. De grootste groep militairen werd echter ondergebracht in Rijs. Sommigen bij particulieren maar het merendeel, 1200 man, in de oude steenfabriek van Rijs. In de ovens en de turfhokken werd ruimte gemaakt voor de militairen die verenigd waren met hun gezin. De vrijgezellen woonden in de voormalige droogschuren die waren dichtgetimmerd en verbouwd tot barakken. De huisvesting en hygiënische omstandigheden waren in het begin erg slecht. De tochtige barakken waren zo lek als een zeef. Nat stro lag gewoon op de grond, men had last van ongedierte en er was een groot gebrek aan kleding en ondergoed (veel soldaten beschikten slechts over de kleding die ze aan hadden).

Fig.1: foto genomen in het kamp Gaasterland omstreeks 1915 met daarop van links naar rechts: Jacobus W. Van Steen, Charel Huybs en mogelijk Louis De Bont.

Toen in 1916 bleek dat Nederland toch niet in het conflict zou betrokken geraken en om geld te besparen, besloot de Nederlandse regering om de Belgen mee in te schakelen in het arbeidsproces. Vele geïnterneerden zijn toen als boerenknecht uitbesteed aan Nederlandse boeren en niet anders verging het Jan Van Steen. Op 18 augustus 1916 is hij vanuit dat depot vertrokken naar Hooge Mierde, alwaar hij bij de familie A. Van Gisbergen werd te werk gesteld als boerenknecht. Dit was al veel dichterbij zijn heimat en dankzij een speciale vergunning kon zijn vrouw hem daar ook bezoeken. Hij is zelfs één keer de grens overgestoken en op zijn boerderij geweest. Zijn eerste kind Anna Maria Joanna overleed namelijk op 8 december 1917. Zijn schoonbroer August Dickens-Pijpers was hem het slechte nieuws gaan brengen in Hooge Mierde en Jan is toen die nacht samen met Gust Dickens de grens overgestoken. Nog diezelfde nacht en voor dat het licht werd, zijn ze samen terug naar Hooge Mierde vertrokken, Gust Dickens voorop om te zien of de weg vrij was. De begrafenis zelf heeft hij niet kunnen bijwonen. Daarvoor was het risico te groot. In Hooge Mierde is hij gebleven tot uiterlijk 18 december 1918, want toen werd hij door het depot van Gaasterland officieel terug toevertrouwd aan zijn Belgische militaire eenheid, het 3^e regiment jagers te voet. Daarna is hij op 5 februari 1919

Interneringsdepot
GAASTERLAND

VERLOFPAS

Ondergetekende, Commandant van het Interneringsdepot
in Gaasterland, verklaart hij dezen tot aan den getimmerden

Maecus van Steen

bij beschikking van Zijne Excellentie den Generaal Opperbevel-
hebber van Land- en Zeemacht dats *Augustus 1916*

voorzwaardelijk verzuimd verlof is verleend om in burgerstoddig
te *verlof* naar *Hooge Mierde* te worden bij

Hooge Mierde

hij is gebonden te deser plaats zich onmiddellijk te konkonst
te melden bij het Hoofd van het Militair Gezag; Indien Gezag-
hebber niet aanwezig is bij het Hoofd van het Burgerlijk Gezag,

na te Gevenstige bij het Hoofd der Afdeling Inwoners.

Mijs, Gaasterland, *17 Augustus 1916*.

De Majour,

Commandant van opgeneld depot

b. a. - a. l.

De lft. Grootmaant. adjudant

[Handwritten signature]

Indien niet aanwezig,

Hooge en Lage Mierde, *17 Augustus 1916*.

de Burgemeester der Gemeente,

[Handwritten signature]

fig.2: verlofpas (1916) om zich naar Hooge Mierde te mogen begeven.

voorlopig en op 19 maart 1919 definitief met verlof gestuurd. Volgens een verklaring in zijn dossier is hij pas op 3 maart 1919 in Ravels toegekomen.

Verder zaten er in zijn dossier nog stukken over de toekenning van frontstrepen (hij kreeg er geen) d.d. 13 juni 1921, een aanvraag voor het bekomen van een ‘Loopende Frontstreep’ d.d. 22 december 1932, welke hem geweigerd werd per Proces Verbaal van 15 juni 1933 en aanvragen voor medailles, onder andere een ‘Aanvraag tot toekenning van de Herinneringsmedaille van de regering van Zijne Majesteit Leopold II’ d.d. 10 december 1951. Uiteindelijk heeft hij drie medailles gekregen.

fig.3:portret van Karel Pijpers rond 1910

achterhalen. Wel heb ik een paar anekdotes kunnen optekenen bij zijn zoon Gust. De eerste confrontatie met de Duitsers zou Karel Pijpers gehad hebben in Luik. Wat later moet hij in Limburg geweest zijn, want vlak na de slag van Halen (12 augustus 1914) heeft hij daar Rie Van Heyst –een dorpsgenoot- gezien. Maar Rie, die deelgenomen had aan die slag van Halen, was nog zo onder de indruk van de slag en de overwinning die de Belgen toen hadden behaald, dat hij zijn dorpsgenoot niet eens herkende. Ook heeft Karel Pijpers verteld over een brug bij Willebroek. De Belgen hadden stelling genomen voor die brug en de Duitsers vielen tot tweemaal toe in rang met muziek voorop aan. De

Petrus Carolus Pijpers

Petrus Carolus Pijpers werd te Baarle-Hertog geboren op 29 november 1888 als zoon van Peter Pijpers en Catharina Bluekens. Op 4-jarige leeftijd verhuisde hij mee naar Weelde en in 1901 naar Poppel. Op 2 juni 1908 werd hij na loting (lot nr.72) ingeschreven op de militielijsten van Poppel. Een klein half jaar later, op 16 november 1908, ging hij in actieve dienst en volgde hij een opleiding te Charleroi. Ook zijn legerdienst duurde om en bij de twee jaar, nl. tot op 15 september 1910. Hij was ingedeeld bij het 4de regiment jagers te voet. Op 14 juli 1909 werd hij ‘soldat de 1^e classe’. Tijdens zijn legerdienst heeft hij ook een korte tijd gevangen moeten bewaken in de kolonie van Merksplas. Hij werd nog tweemaal opgeroepen voor militaire oefeningen, nl. van 10 tot 24 augustus 1911 en van 3 tot 12 juni 1912. Vlak voor het uitbreken van de oorlog verhuisde hij naar Ravels-Eel, om boerenknecht te worden bij Jan van Susen (Jan Vloemans).

Op 1 augustus word hij eveneens gemobiliseerd en moest hij zich bij zijn eenheid, het 4de regiment jagers te voet, voegen. Hoe het hem in de eerste drie maanden van de oorlog is vergaan, hebben wij niet kunnen

Belgen hadden ze maar neer te maaien met hun mitrailleurs, want de Duitsers stonden netjes op een rijtje, en zo werden de twee aanvallen afgeslagen. Pas toen de Duitsers verspreid aanvielen, hebben ze hun stellingen op den duur moeten prijsgeven. Hij moet tijdens de terugtrekking van het Belgisch leger ook heel wat kilometers te voet afgelegd hebben, want één anekdote handelt over zijn sokken. Deze waren namelijk zo versleten dat hij andere sokken had gekregen van een pastoor ergens in de buurt van Gent. En zo is hij naar de slag aan de Ijzer getrokken met de sokken van de pastoor aan zijn voeten.

De eerstvolgende datum die in zijn dossier staat vermeld, is 24 oktober 1914, met daarbij: ‘*Blessé par balle de fusil, le 24-10-14 près de Dixmude*’, ofwel: ‘Verwond door een geweerkogel op 24-10-14 nabij Dixsmuide’. Zijn rechtersarm werd toen verbrijzeld door een dum-dum-kogel. Dit soort kogels spatten uiteen wanneer ze een doel raken en dit met de bedoeling om zoveel ‘schade’ als mogelijk aan te richten. Hij is toen naar de dichtstbijzijnde hulppost gegaan. Toen ze hem daar niet onmiddellijk konden helpen, is hij te voet naar een hulppost in De Panne gegaan, enkele kilometers verderop. Deze hulppost bereikte hij meer dood dan levend, want daar aangekomen werd alles zwart voor zijn ogen door de uitputting en het bloedverlies dat hij geleden had. Nog geen twee dagen later was hij al afgevoerd naar een krijgshospitaal in Manchester (Engeland). In dat hospitaal is hij gebleven tot 6 november 1914, waarna hij naar een burgerlijk ziekenhuis te Buray werd overgebracht. Uit dit ziekenhuis is hij ontslagen op 23 januari 1915. Die dag werd hij ongeschikt verklaard voor verdere dienst en met verlof gezonden zonder soldij.

Ministère de la Défense Nationale				
1 ^{re} Direction Générale		Je soussigné déclare avoir reçu du Département de la		
3 ^{me} Direction		Ik ondergetekende verklaar van wege het Departement van		
7 ^{me} Bureau		DÉFENSE NATIONALE, l'insigne de la Croix de Guerre avec		
Ministerie van Landsverdediging		LANDSVERDEDIGING, het kenteken van het Oorlogskruis met		
MINISTERIE VAN LANDSVERDEDIGING		qui m'a été décernée		
DIENST VAN HET MILITAIR PERSONEEL		ontvangen te hebben		
3 ^{de} SECTIE BUREAU A		par Arrêté Royal du <u>14 April 1917</u> N ^o <u>1653</u>		
N ^o 36 /		die mij toegekend werd door Koninklijk Besluit van den		
BULAGE		A <u>Oprijal</u> , le <u>20/4</u> 192		
		Signature, (Handteeken),		
		<u>K. Pijpers</u>		
Bon 2086 - Imp. B.-C. 20,000 ex.				
Nom et tous les Prénoms. Naam en al de Voornamen	Qualité. Hoofdscheit.	Lieu et date de naissance. Plaats en datum van geboorte.	Adresse. Adres.	Observations. Aanmerkingen.
<u>Pijpers</u> <u>Petrus-Charles</u>	<u>Soldaat</u> <u>m. 08</u> <u>de Jagers</u> <u>te voet</u>			

Fig.4: toekenning van ‘het oorlogskruis met palm’(1937) aan Karel Pijpers

De rest van de oorlog heeft hij bij zijn tante te Alphen doorgebracht. In maart moet hij al zeker in Nederland geweest zijn, want in een proces verbaal opgemaakt voor de rijkswacht van Weelde op 24 april 1925 lezen wij: “...*Bovengemelde persoon is niet in het bezit van een verlofbrief zonder soldij. Deze heeft hij te Tilburg (Holland) aan den Konsul van België afgegeven in de maand maart of april 1915 en heeft hem niet terug ontvangen.*” Pas na de wapenstilstand kon hij naar België terugkeren. Op 1 mei 1919 is hij nog langs geweest op het Oorlogsinvalidendepot. Pas op 14 oktober 1921 werd hij door de militaire overheid voor 40% invalide verklaard en als dusdanig ontslagen uit het leger. Hij trok vanaf die dag een jaarlijks pensioen van 1440 fr(A.R. van 25 augustus 1921 nr. 983).

In zijn dossier treffen we nog verscheidene stukken aan die dateren van vlak na de eerste wereldoorlog tot zelfs van na zijn overlijden op 15 augustus 1973. Vrijwel allemaal handelen ze over het toekennen van medailles en frontstrepen. Zo kreeg hij onder andere ‘la Médaille de la Victoire’ (overwinningsmedaille) en ‘la Médaille Commemorative de la guerre 1914-1918’ (Herinneringsmedaille 1914-1918) op 27 mei 1925, de IJzermedaille op 17 juni 1925, het ‘Croix du Feu’ (Vuurkruis) op 21 juli 1935 en het oorlogskruis met Palm op 20 april 1937. Ook werden hem op 16 juni 1925 twee frontstrepen toegekend en nog later een kwetsuurstreep.

Geraadpleegde literatuur:

- H. Doeleman, H. Dijkstra en J. Oosterhof: Interneringsdepot Gaasterland-Belgische vluchtelingen 1914-1918
- Luc de Vos: Veldslagen in de lage landen
- Legerdossiers van Jacobus Wilhelmus Van Steen en Petrus Carolus Pijpers